

EGYEZTETÉS ALATT

...avagy területi egyenlőtlenségi trendek és összefüggéseik mérése és értelmezése az iskolázottságban Magyarországon (1990-)2001-2011

KISS JÁNOS PÉTER

adjunktus, ELTE TTK Regionális Tudományi Tanszék

Szeged, 2016. szeptember 28.

A különböző iskolai végzettségi szinteket elérték népességi arányának változása Magyarországon 1931-2011

Időpont	Nulla osztálynál többet végzettek a 10-X	Legalább 8 osztályt végzettek aránya a 15-X	8 osztálynál többet végzettek aránya a 15-X	Legalább középfokú végzettsége t szerzet-tek a 18-X	Legalább érettségi-zettek aránya a 18-X	Diplomások aránya a 25-X	Főiskolai / BSc diplomások aránya a 25-X	Egyetemi / MSC diplomások aránya a 25-X	Elvégzett átlagos iskolai szám a 7-X
	éves népesség körében (%)								
1931. jan. 1.		12,9			4,7	1,8			5,05
1941. feb. 1.		15,1			4,2	1,6			5,40
1949. jan. 1.		20,6			5,5	1,7			5,70
1960. jan. 1.		32,8			8,8	2,7			6,22
1970. jan. 1.		51,4			15,5	4,2			7,08
1980. jan. 1.		66,1			23,4	6,5			8,05
1984. okt. 1.		72,3			26,9	7,9			..
1990. jan. 1.	98,8	78,1	41,2	45,1	29,2	10,1	6,0	4,6	8,81
1996. ápr. 1.		85,2			34,7	12,1			..
2001. feb. 1.	99,3	88,8	59,5	57,7	38,2	12,6	8,1	5,1	9,68
2005. ápr. 1.		91,6			42,6	14,7			..
2011. okt. 1.	99,4	95,1	74,0	71,2	49,0	19,0	11,6	8,2	10,80

Előzmény

DR. KISS JÁNOS PÉTER – TAGAI GERGELY – TELBISZ ERZSÉBET

A szürkeállomány területi különbségei – katedrán innen és túl

A társadalmi-területi egyenlőtlenség-rendszer különböző dimenziói Magyarországon hosszú idő óta meglehetősen konzisztens képet mutatnak: az egyes térségekben egymás hatását erősítik a különféle vonatkozásokban kimutatható társadalmi előnyök, illetve hátrányok. Mégis, e különböző tényezők közül a legtöbb kutató kiemelkedő hatást tulajdonít a *kulturális* természetű különbségeknek, ezeken belül a tudást és az ennek háttérében álló iskolázottságot emelve ki mint a társadalmi, illetve területi differenciálódást magyarázó legfontosabb tényezőt (Bourdieu 1972, Enyedi 1996 stb.). Különböző tudo-

Egyenlőtlenségek az iskolázottságban: egy félévszázados nivellálódási folyamat megtorpanása

Az iskolázottságra vonatkozó – de annak inkább a *menyiségét* mérő – adatokról az 1920-as népszámlálástól áll rendelkezésre idősor Magyarországon, az iskolarendszer változásainak megfelelő fő kategóriák (legalább 8 osztályt végzettek, legalább érettségizettek, diplomások aránya, illetve a lakosság elvégzett iskolai osztályainak száma) pedig 1960 óta változatlanok, és a népszámlálási kiadvánvokban településsorosan is rendelke-

A témaválasztás – másikk, fő - motivációja

TERÜLETI STATISZTIKA, 2015, 55(6): 541–555.

SÁNTA ÉVA – DR. SZAKÁLNÉ KANÓ IZABELLA – DR. LENGYEL IMRE

Csökkennek az iskolázottság területi egyenlőtlenségei?* **A felsőfokú végzettségűek területi eloszlása** **a népszámlálások adatai alapján, 1990–2011**

Napjainkban a tudásintenzív tevékenységek, például üzleti szolgáltatások egyre inkább a nagyvárosokban koncentrálódnak, emiatt a kvalifikált munkaerő, főleg a fiatal diplomások is ezekben a térségekben tömörülnek, míg a kisvárosi, avagy rurális jellegű térségekben a munkaerő kevésbé kvalifikált. Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy ez a koncentrációs jelenség megfigyelhető-e Magyarországon, vagy inkább területi kiegyenlítődés zajlik? Három népszámlálás, az 1990-es, a 2001-es és a 2011-es településsoros adatai alapján elemezzük a lakosság iskolai végzettségének térbeliségét, főként a diplomásokét. Tanulmányunkban az iskolai végzettség alakulását és hatását a területi egyenlőtlenségekre több területi szinten, településenként, kistérségenként és megyénként vizsgáljuk, felhasználva az alapvető statisztikai mutatókat.

és akik nélkül nem jöhetett volna létre ez a mai előadás...

KSH Népszámlálási Főosztály - Kovács Marcell, Bojer Anasztázia

- településsoros, 28 kategóriára bontott iskolai végzettségi adatok, illetve számított, egy lakos által elvégzett iskolai osztályszám-adatok 2001-re és 2011-re, homogenizált módszertannal és közigazgatási beosztással

--Eredeti-üzenet--

Feladó: [Bojer-Anasztázia<Anasztazia.Bojer@ksh.hu>](mailto:Bojer-Anasztazia.<Anasztazia.Bojer@ksh.hu>)

Címzett: [Kiss-János-Péter<bacsnyir@vipmail.hu>](mailto:Kiss-János-Péter.<bacsnyir@vipmail.hu>)

Elküldve: 2014. szeptember-26. 10:8

Tárgy: RE: Információ-kérés

Tisztelt Kiss-János-Péter!

- 1.) Az adatfeldolgozás során mindenkire megképeztük az elvégzett legmagasabb osztályszámot, majd az elvégzett legmagasabb szintet. A számítás módszere: középfokig mindenkinél a ténylegesen elvégzett osztályszámmal számoltunk. Főiskolai, egyetemi végzettségűeknél csak a felsőfokon elvégzett osztályszám képződött, ezért ehhez 8 általánost és 4 középiskolai évfolyamot, doktori évfolyamokat végeztek esetében 8 általánost, 4 középiskolai és 5 egyetemi évfolyamot vettünk.
- 2.) Mellékelten küldöm a 7 éves és idősebb népesség adatát településenként, 2001-re és 2011-re vonatkozóan (a 2011-es közigazgatási beosztásnak megfelelően).

Üdvözlettel: [Bojer-Anasztázia](mailto:Bojer-Anasztazia)

Kutatási kérdések...

→ Jól mérjük-e az iskolázottság egyenlőtlenségeit?

→ Tényleg csökkennek-e az iskolázottság területi egyenlőtlenségei az ezredforduló óta (is, illetve újra)?

→ Konkrétan mely térségek/települések azok, amik a kiegyenlítődesi trendet (ha igaz,) „megvalósítják”? (és melyek azok, amelyeknek viszont a polarizálódás irányába változott az iskolai végzettségük a XXI. század első évtizedében?)

→ Egyáltalán: mely térségekben/településeken nagyobb, és melyekben kisebb az „átlagosnál” az iskolázottság növekedése, vannak-e területi sajátosságai a változásoknak?

→ Mi az oka ezeknek a kimutatott trendeknek és területi megoszlásoknak?

→ Melyik a legjobb (az iskolázottság teljes spektrumát legátfogóbban jellemző, illetve az egyéb társadalmi-gazdasági jelenségekkel legerősebb összefüggésben levő) iskolázottsági mutató – avagy tényleg a diplomások a legfontosabbak?!

→ +1: ha már a diploma: mindegy a szintje (főisk/BSc, illetve egyetem/MSC) fajtája, vagy jelentős különbség van közöttük a területi elterjedtség, illetve a versenyképességi összefüggések tekintetében?

... és a (rövid) válaszok

Mért egyenlőtlenségek: a folyamatos kiegyenlítődés látszata
- csupán néhány kérdőjellel

Időpont	Egyenlőtlenségek (Hoover-index)				Egyenlőtlenségek (Hoover-index)			
	a 15-X	a 18-X	a 25-X	a 7-X éves népesség és az általuk	a 15-X	a 18-X	a 25-X	a 7-X éves népesség és az általuk
	éves népesség és a közülük				éves népesség és a közülük			
	legalább 8 általánost végzettek	legalább érettsé- gizettek	befejezett felsőfokú végzett- ségük	elvégzett iskolai osztályok száma	legalább 8 általánost végzettek	legalább érettsé- gizettek	befejezett felsőfokú végzett- ségük	elvégzett iskolai osztályok száma
	megoszlása között - ORSZÁG (Budapesttel)				megoszlása között - VIDÉK (Budapest nélkül)			
Megyei szint (20 v. 19 egység)								
1960. jan. 1.	12,71	24,07	30,73	-	6,30	8,76	10,29	-
1970. jan. 1.	6,90	17,33	24,73	4,03	3,83	6,81	7,97	1,76
1980. jan. 1.	4,03	13,48	21,17	3,04	2,52	4,93	5,80	1,36
1990. jan. 1.	2,59	11,16	17,98	2,69	1,60	3,87	4,38	1,02
2001. feb. 1.	1,54	9,93	16,27	2,52	1,16	3,90	5,50	1,18
2011. okt. 1.	0,89	8,42	14,93	2,47	0,74	3,96	6,46	1,25
Kistérségi szint (168-as beosztás, 168 v. 167 egység)								
1960. jan. 1.	16,10	29,58	35,23	-	11,35	20,92	23,14	-
1970. jan. 1.	9,57	22,95	27,47	5,05	7,31	17,85	19,31	3,46
1980. jan. 1.	6,34	18,95	24,79	4,21	5,47	15,77	19,02	3,16
1990. jan. 1.	3,98	16,20	23,08	3,72	3,50	13,70	18,62	2,78
2001. feb. 1.	2,20	15,00	22,92	3,72	2,05	12,53	19,25	2,86
2011. okt. 1.	1,16	12,27	20,99	3,56	1,10	10,34	17,56	2,71
Települési szint (3048-3154 település)								
1960. jan. 1.	19,24	34,20	39,25	-	16,54	30,88	33,63	-
1970. jan. 1.	11,59	27,79	32,59	5,92	10,39	26,34	29,59	4,52
1980. jan. 1.	8,03	23,55	29,75	5,09	7,90	22,96	28,01	4,31
1990. jan. 1.	5,12	20,37	28,11	4,51	5,08	20,10	26,98	3,90
2001. feb. 1.	2,75	17,90	27,04	4,44	2,78	17,01	25,87	3,87
2011. okt. 1.	1,41	14,27	23,88	4,09	1,44	13,49	22,12	3,50

Tehát akkor most csökkennek a területi egyenlőtlenségek (legalább az iskolázottság terén)?

Contraria non contradictoria sed complementa sunt. /Niels Bohr/

Igen is, meg nem is – de a lényegét tekintve (érdemben) inkább NEM.

A koncentrációs mutatók többsége látszólag kiegyenlítődéssre utal, ráadásul a kilencvenes évekbeli stagnálás után újra, DE 2 fontos tényező:

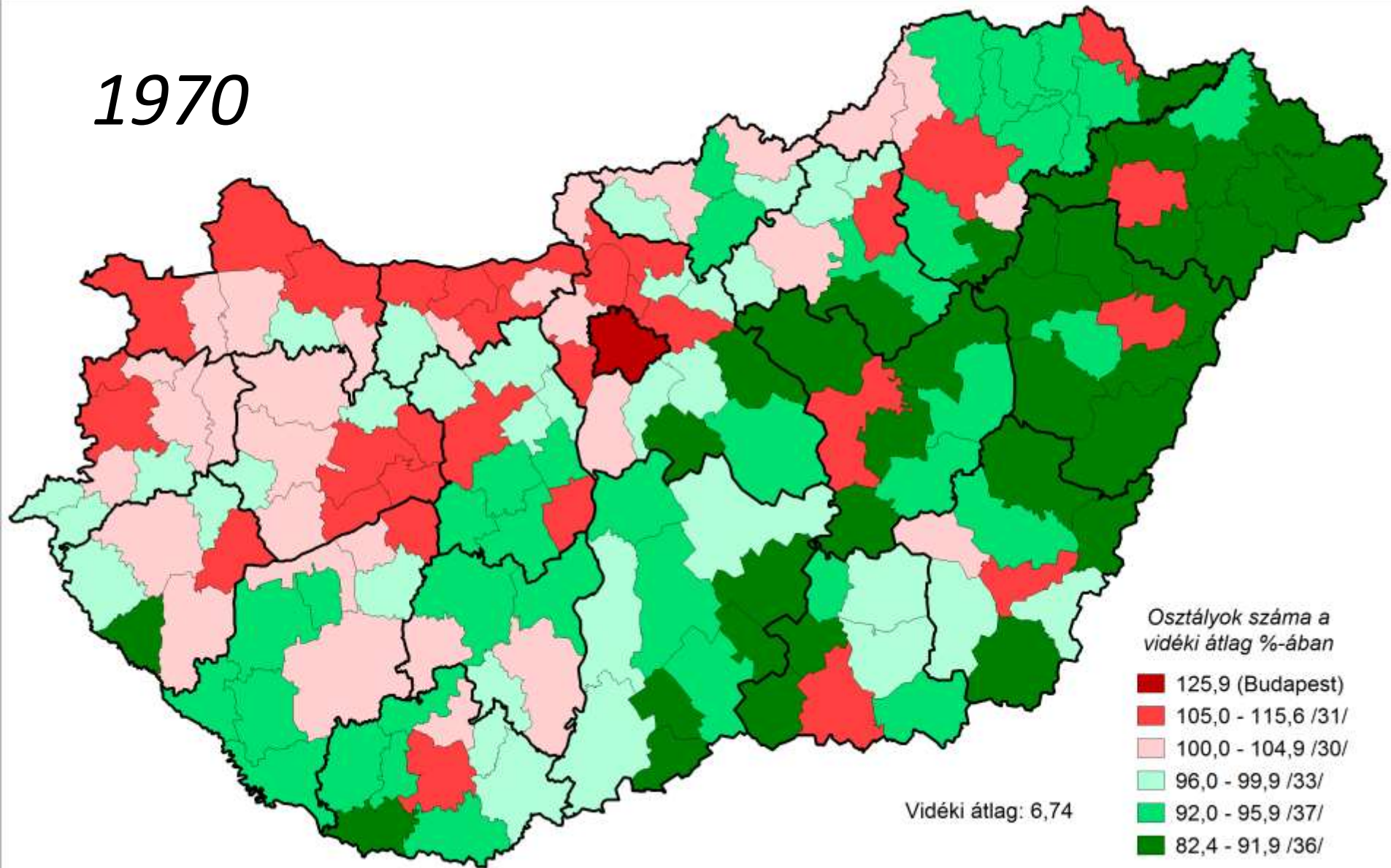
- statisztikai: a koncentrációs mutatók számításának problémája **megoszlási viszonyszámok** esetén (mérési probléma)
- területi: **térségi szintenként** jelentősen eltérő változások !

A mérési probléma és egy egyszerű megoldási lehetősége: a „reális” egyenlőtlenségek

Időpont	"Eredeti" Hoover-index (%)			A Hoover-index elvi maximuma (%)			A "reális" Hoover-index értéke (%)			Hoover-index a 7-X éves népesség és az általuk elvégzett iskolai osztályok száma között
	a 15-X	a 18-X	a 25-X	a 15-X	a 18-X	a 25-X	a 15-X	a 18-X	a 25-X	
	éves népesség és a közülük			éves népesség és a közülük			éves népesség és a közülük			
	legalább 8 általánost végzettek	legalább érettségizettek	befejezett felsőfokú végzettségűek	legalább 8 általánost végzettek	legalább érettségizettek	befejezett felsőfokú végzettségűek	legalább 8 általánost végzettek	legalább érettségizettek	befejezett felsőfokú végzettségűek	
	megoszlása között - ORSZÁG (Budapesttel)									
	Megyei szint (20 egység)									
1960. jan. 1.	12,71	24,07	30,73	67,20	91,20	97,28	18,91	26,40	31,59	-
1970. jan. 1.	6,90	17,33	24,73	48,60	84,50	95,80	14,19	20,51	25,81	4,03
1980. jan. 1.	4,03	13,48	21,17	33,90	76,60	93,51	11,90	17,59	22,64	3,04
1990. jan. 1.	2,59	11,16	17,98	21,90	70,80	89,89	11,83	15,77	20,00	2,69
2001. feb. 1.	1,54	9,93	16,27	11,18	61,82	87,36	13,81	16,07	18,62	2,52
2011. okt. 1.	0,89	8,42	14,93	4,90	51,00	81,01	18,17	16,51	18,43	2,47
	Kistérségi szint (168 egység)									
1960. jan. 1.	16,10	29,58	35,23	67,20	91,20	97,28	23,96	32,43	36,21	-
1970. jan. 1.	9,57	22,95	27,47	48,60	84,50	95,80	19,69	27,16	28,67	5,05
1980. jan. 1.	6,34	18,95	24,79	33,90	76,60	93,51	18,70	24,73	26,51	4,21
1990. jan. 1.	3,98	16,20	23,08	21,90	70,80	89,89	18,18	22,89	25,68	3,72
2001. feb. 1.	2,20	15,00	22,92	11,18	61,82	87,36	19,70	24,26	26,23	3,72
2011. okt. 1.	1,16	12,27	20,99	4,90	51,00	81,01	23,70	24,05	25,92	3,56
	Települési szint (3048-3154 település)									
1960. jan. 1.	19,24	34,20	39,25	67,20	91,20	97,28	28,64	37,50	40,34	-
1970. jan. 1.	11,59	27,79	32,59	48,60	84,50	95,80	23,84	32,88	34,02	5,92
1980. jan. 1.	8,03	23,55	29,75	33,90	76,60	93,51	23,68	30,75	31,82	5,09
1990. jan. 1.	5,12	20,37	28,11	21,90	70,80	89,89	23,35	28,77	31,28	4,51
2001. feb. 1.	2,75	17,90	27,04	11,18	61,82	87,36	24,63	28,95	30,96	4,44
2011. okt. 1.	1,41	14,27	23,88	4,90	51,00	81,01	28,82	27,98	29,48	4,09

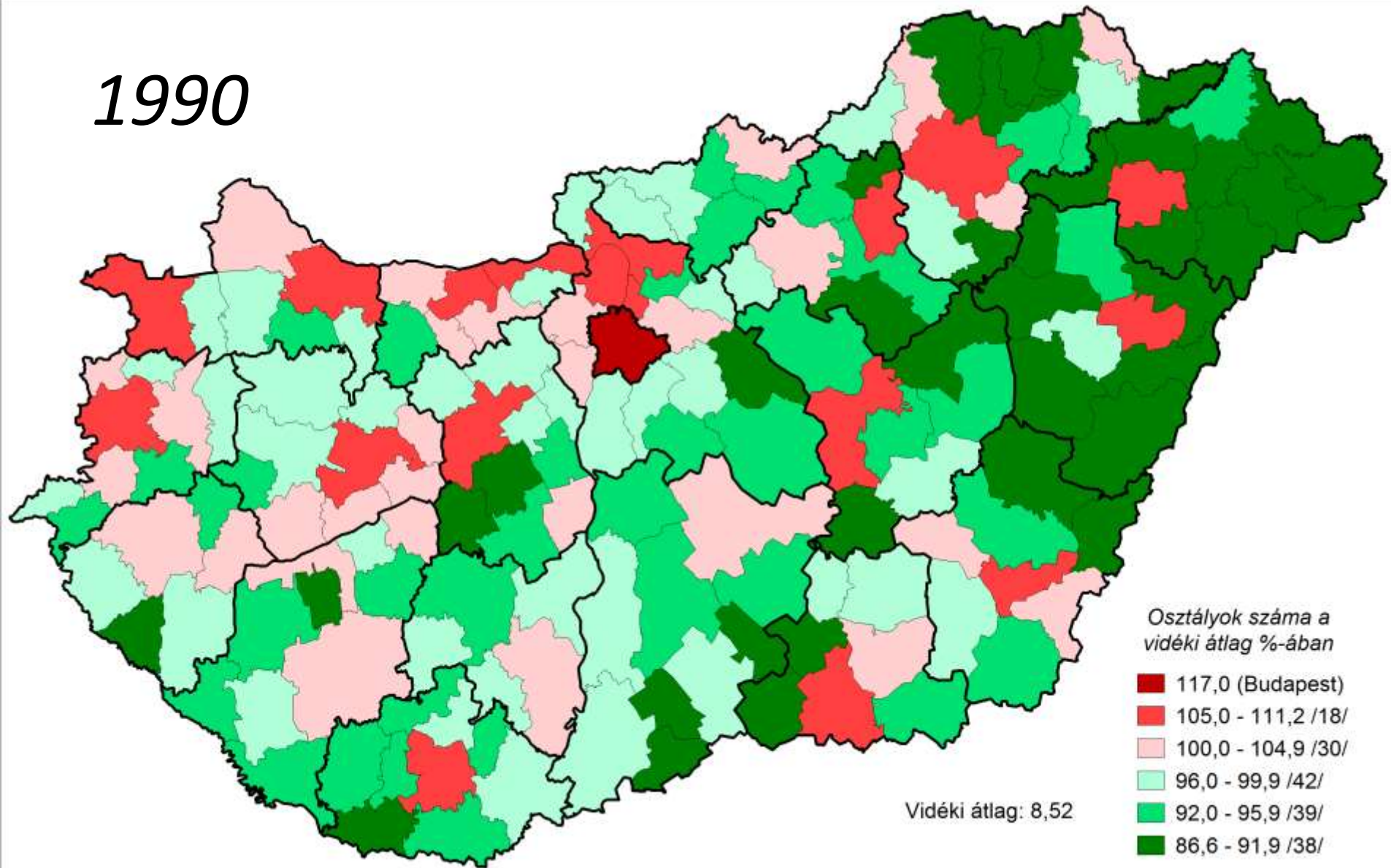
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám kistérségi különbségei

1970

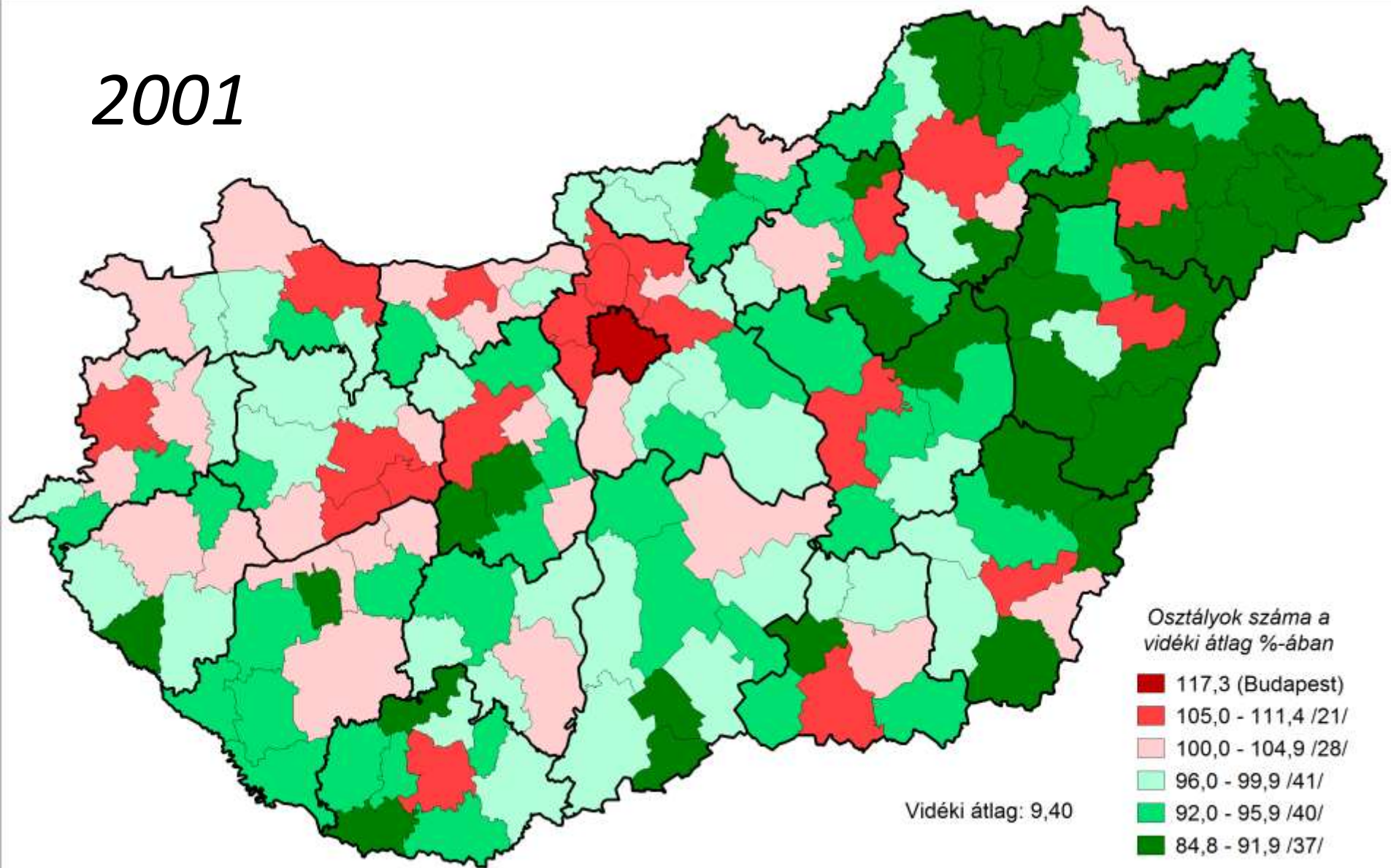
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám kistérségi különbségei

1990

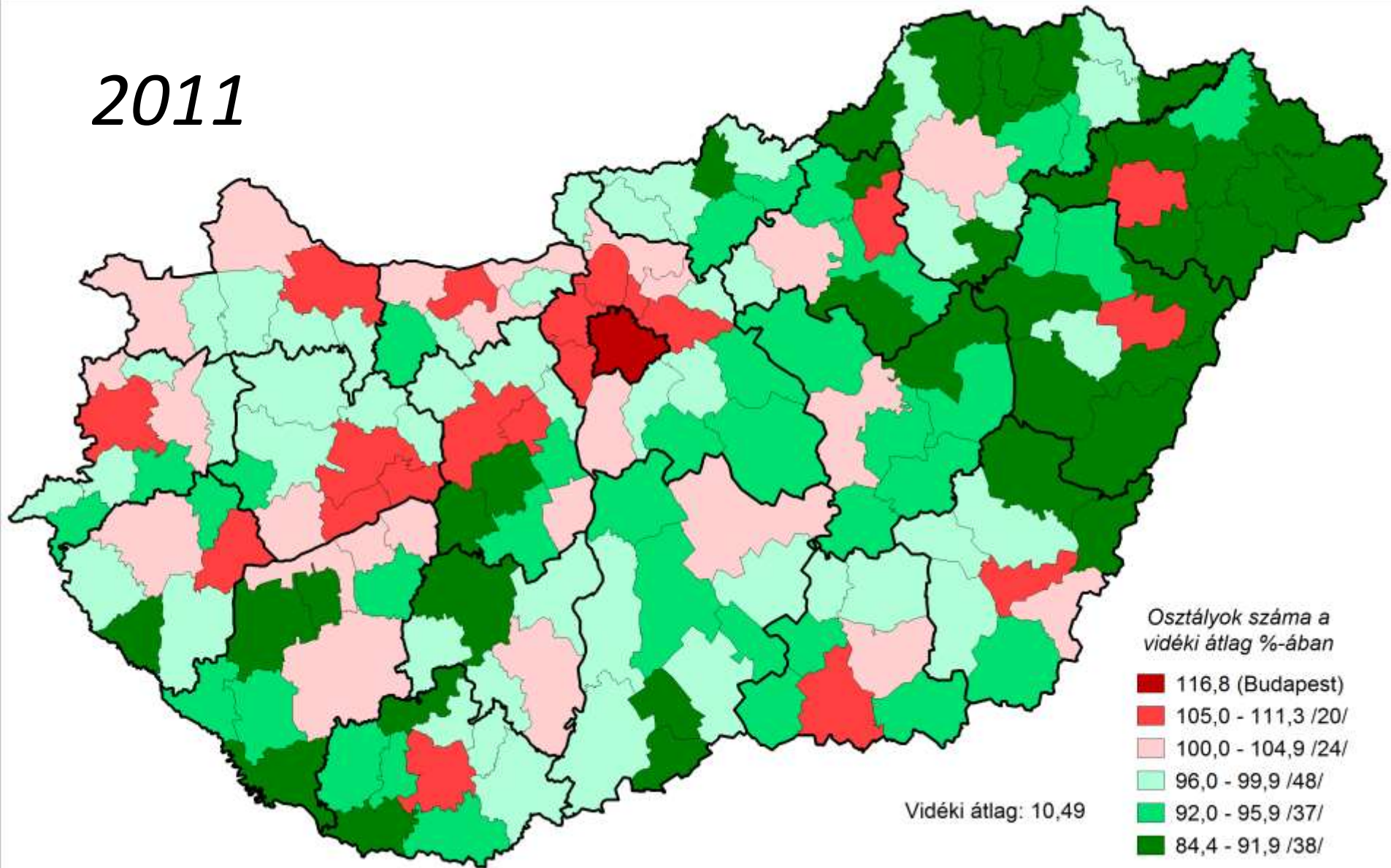
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám kistérségi különbségei

2001

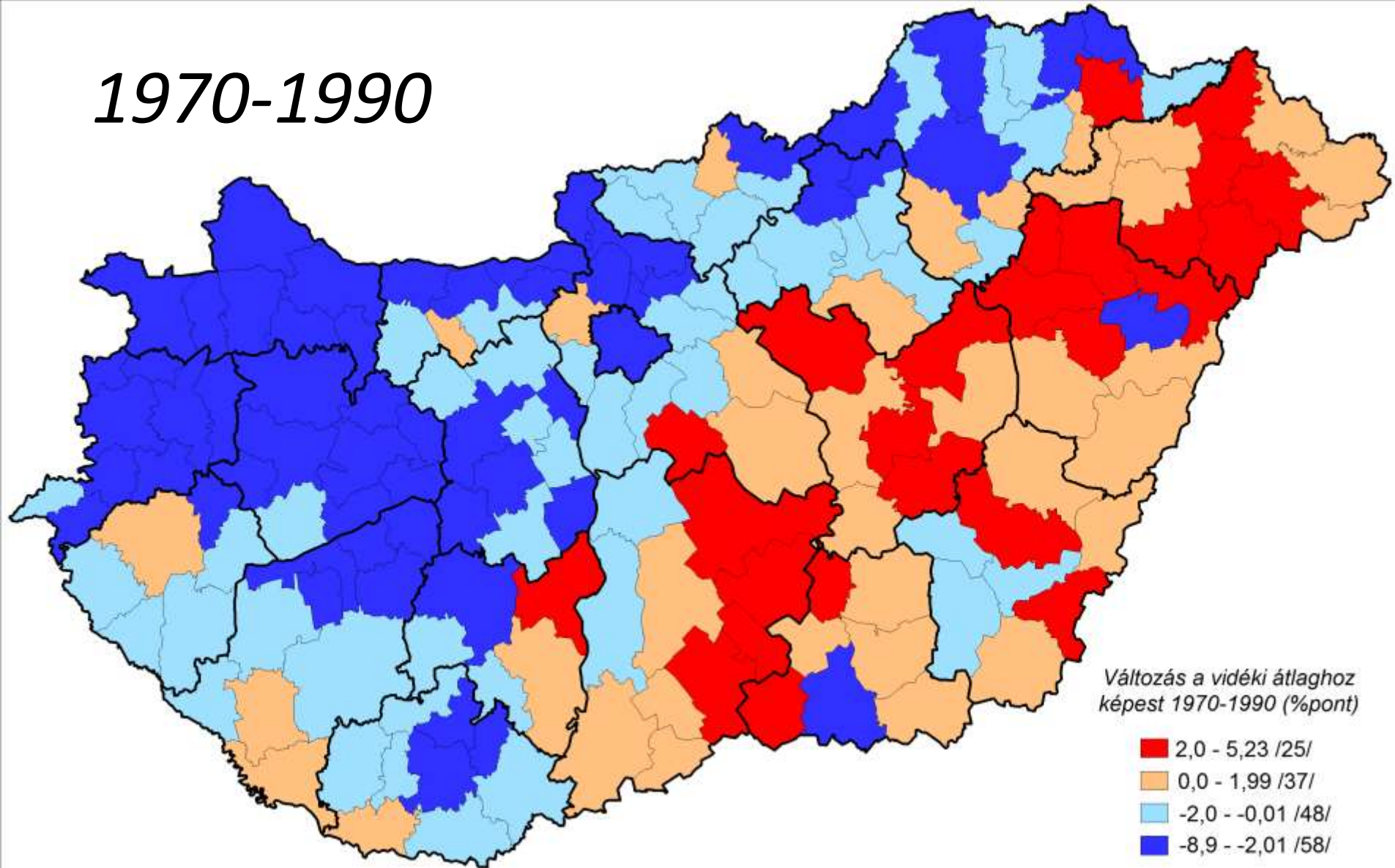
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám kistérségi különbségei

2011

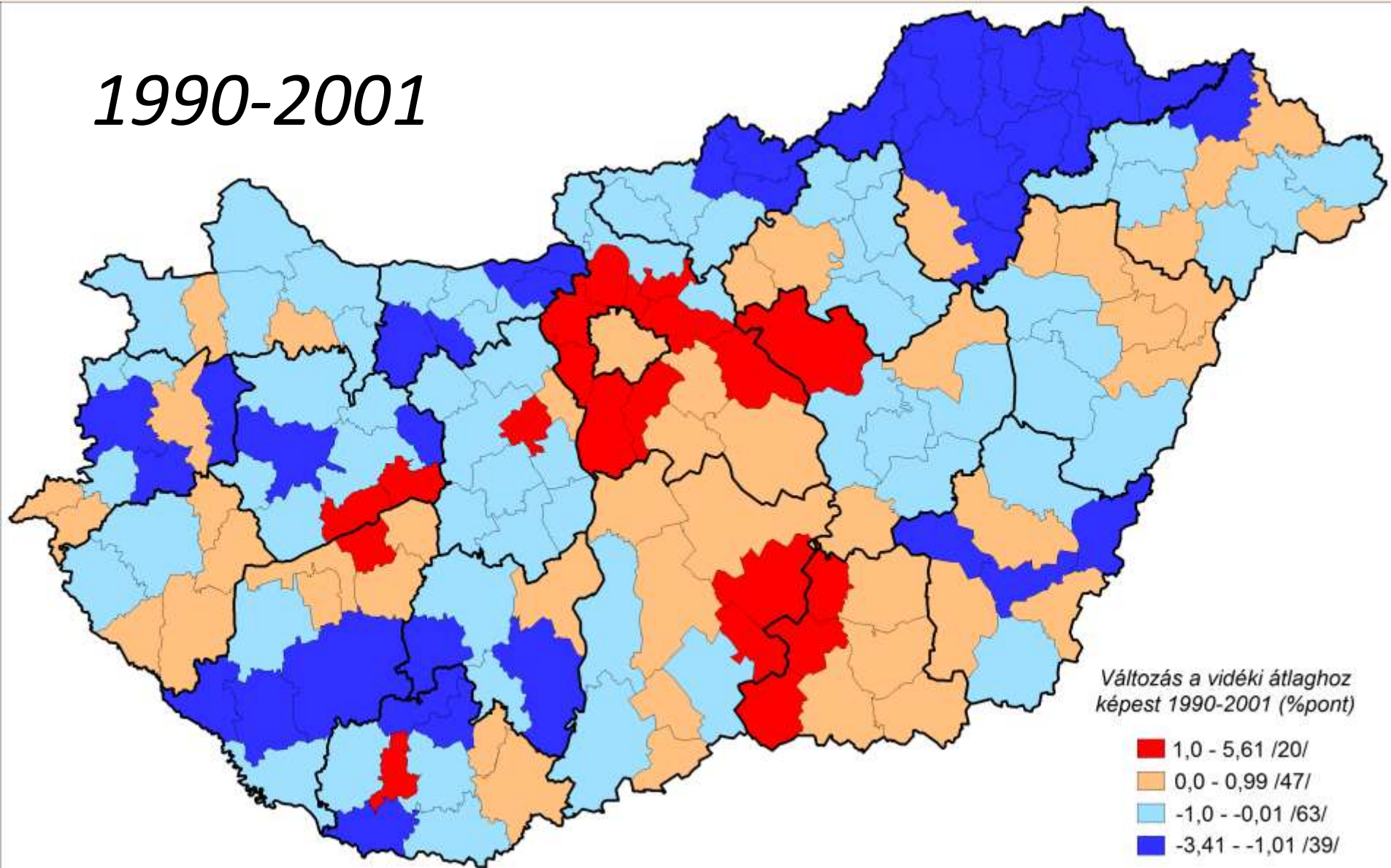
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám változása a kistérségekben

1970-1990

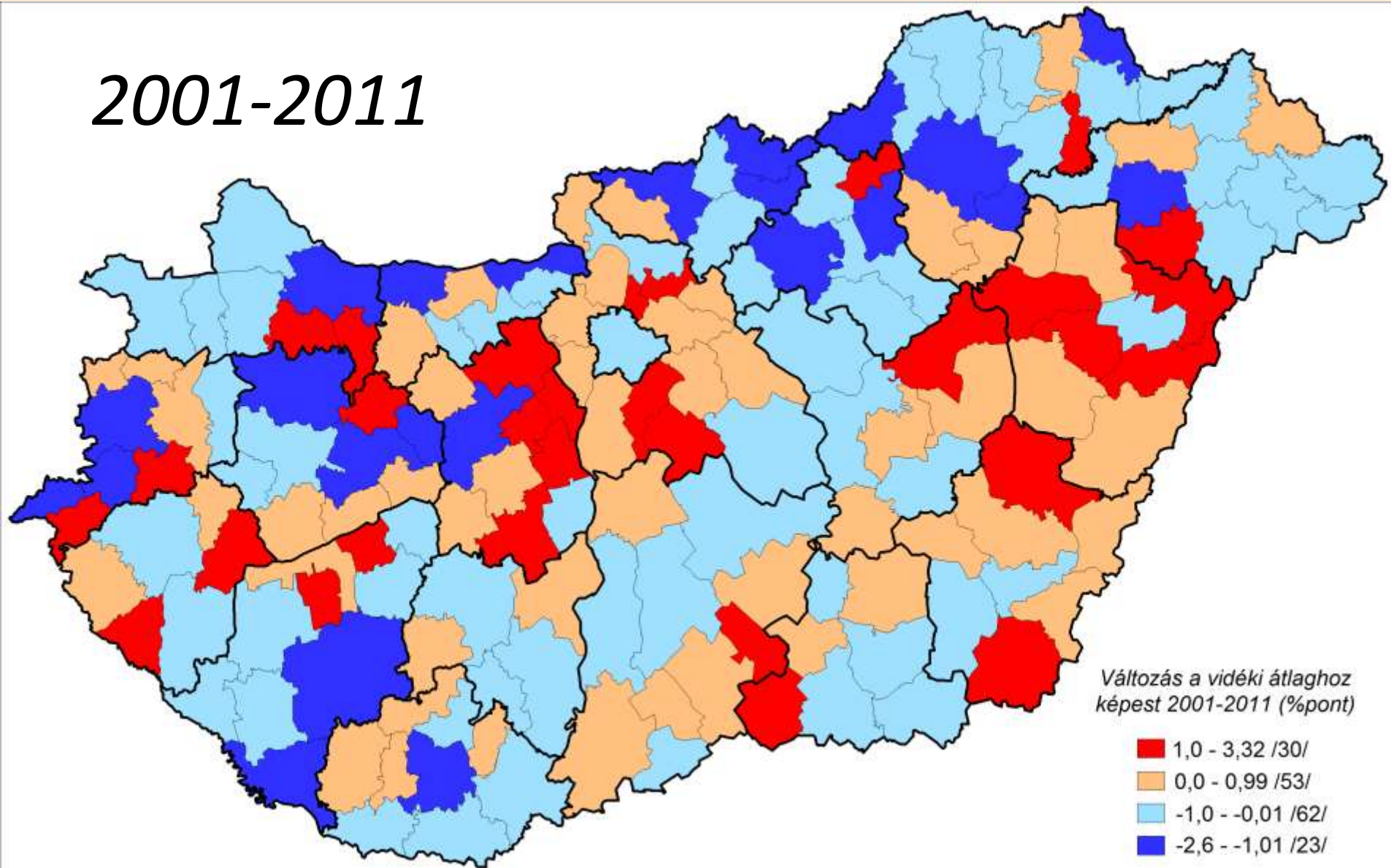
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám változása a kistérségekben

1990-2001

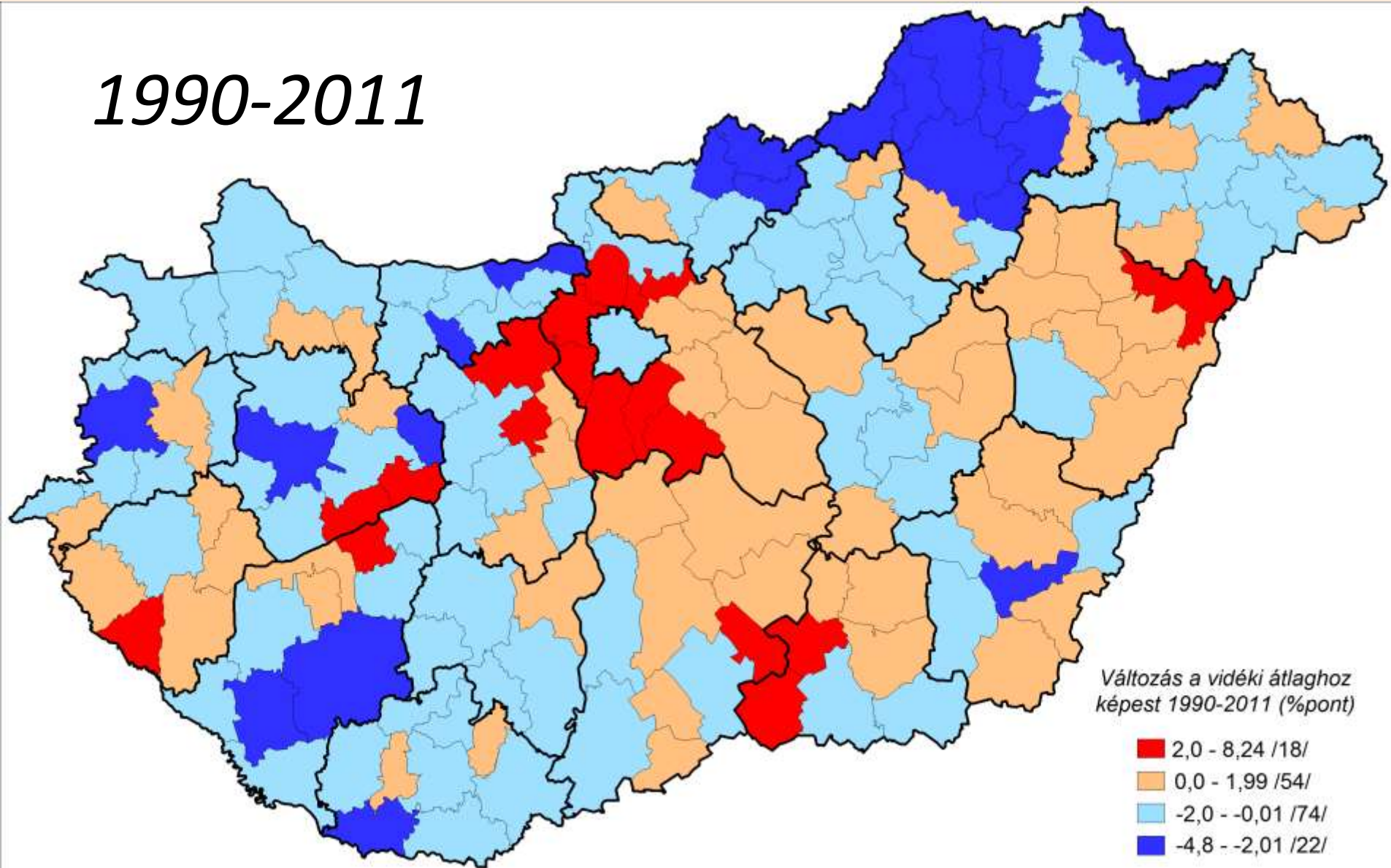
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám változása a kistérségekben

2001-2011

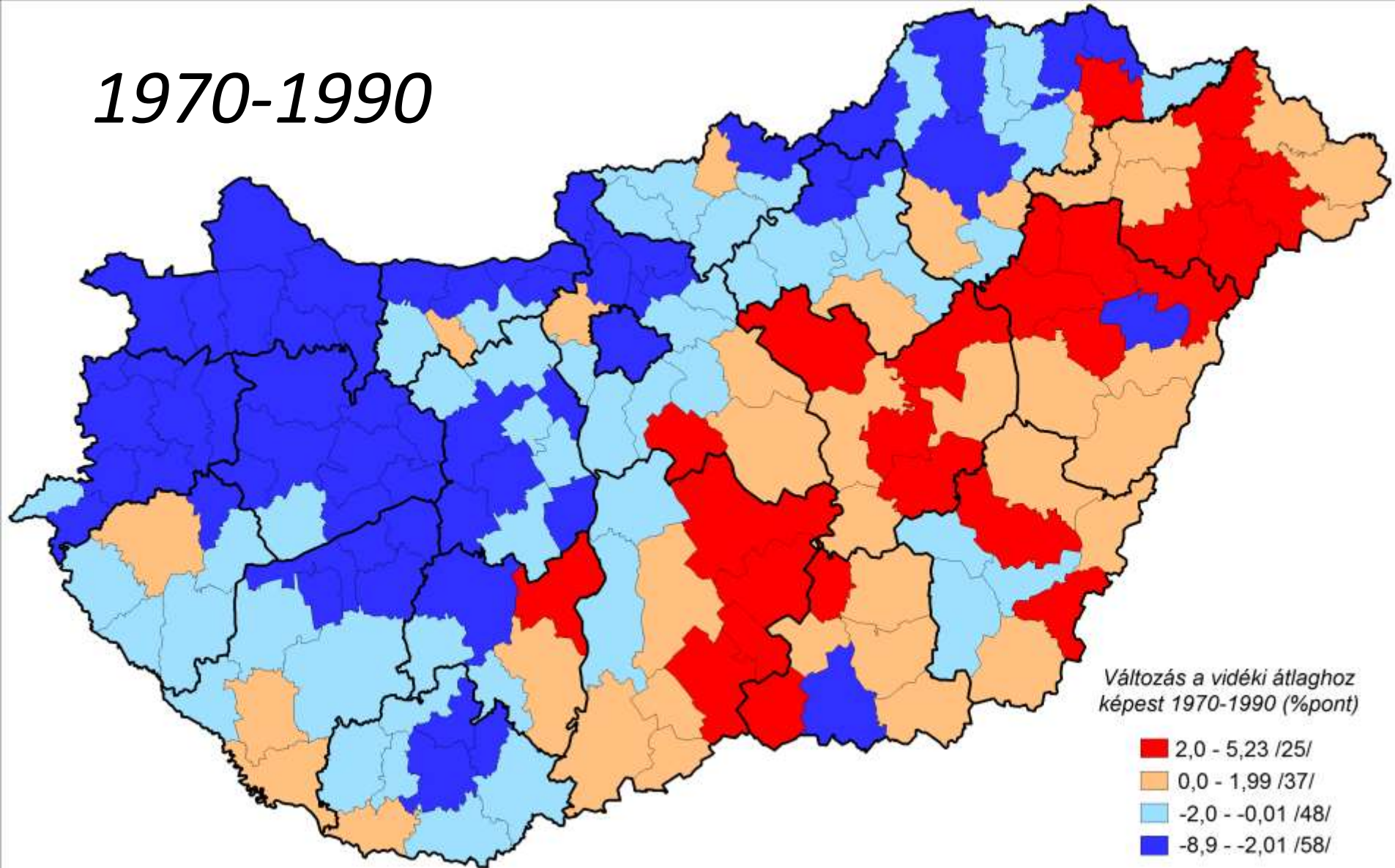
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám változása a kistérségekben

1990-2011

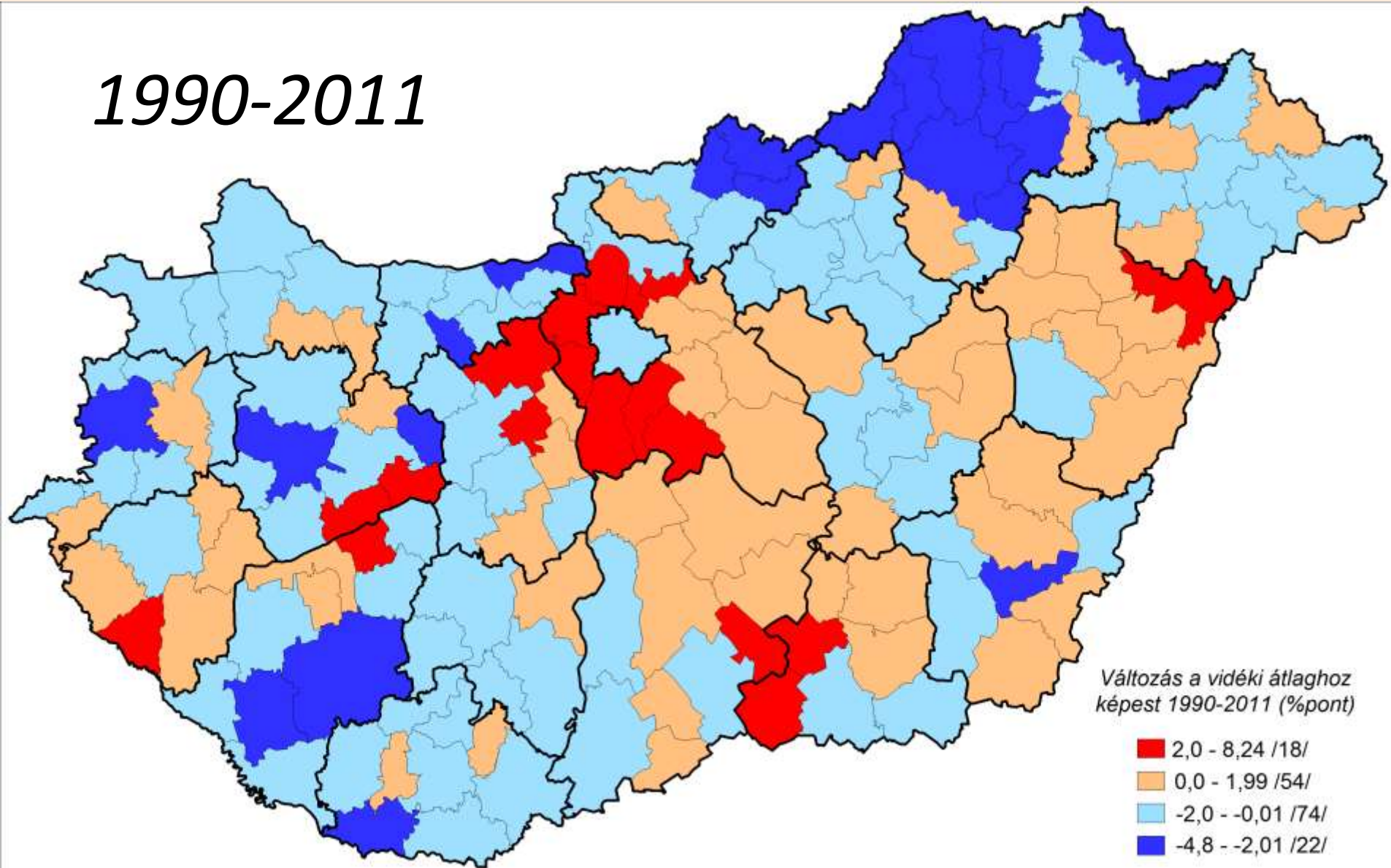
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám változása a kistérségekben

1970-1990

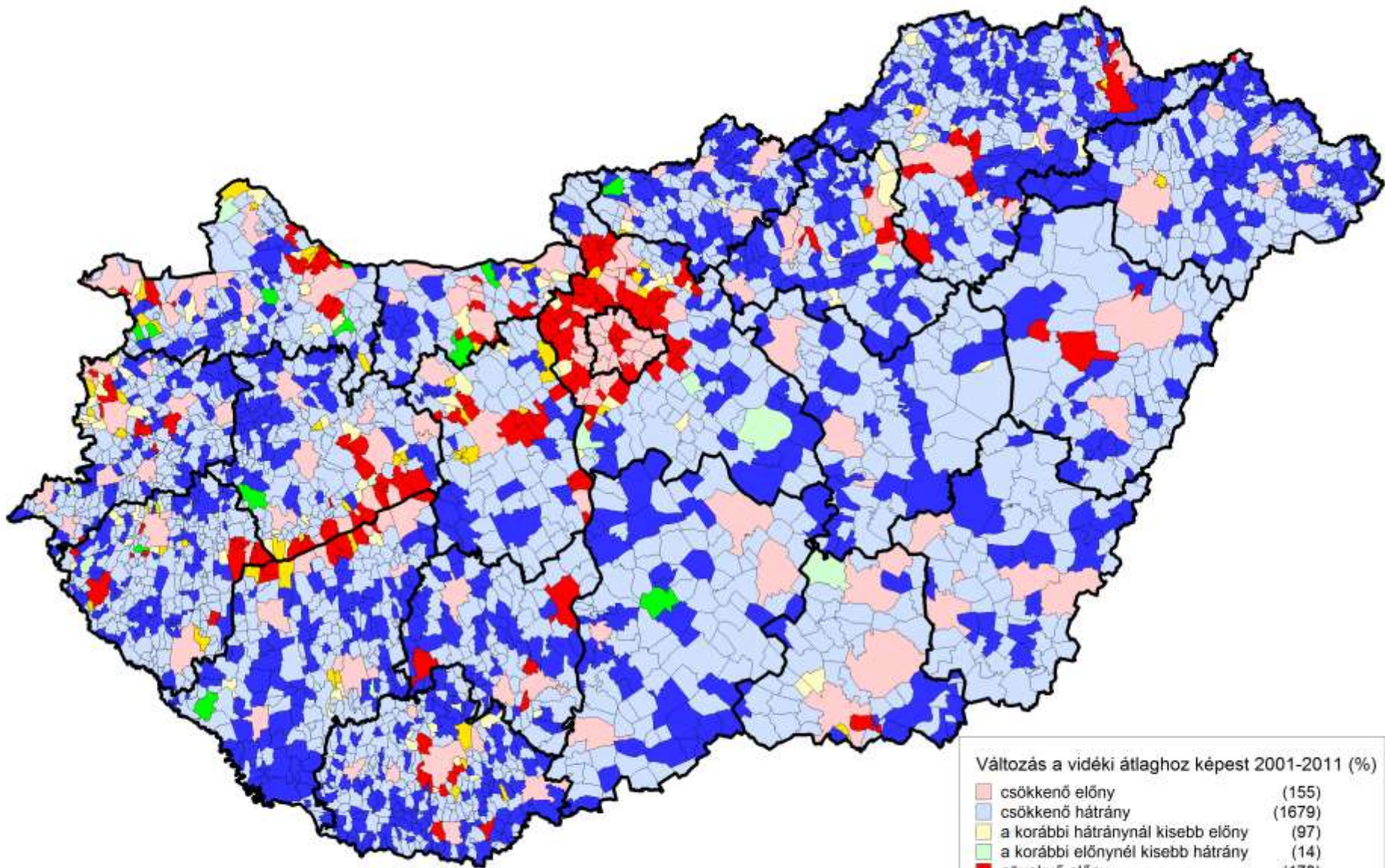
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám változása a kistérségekben

1990-2011

Konvergencia és divergencia – tér(kép)ben

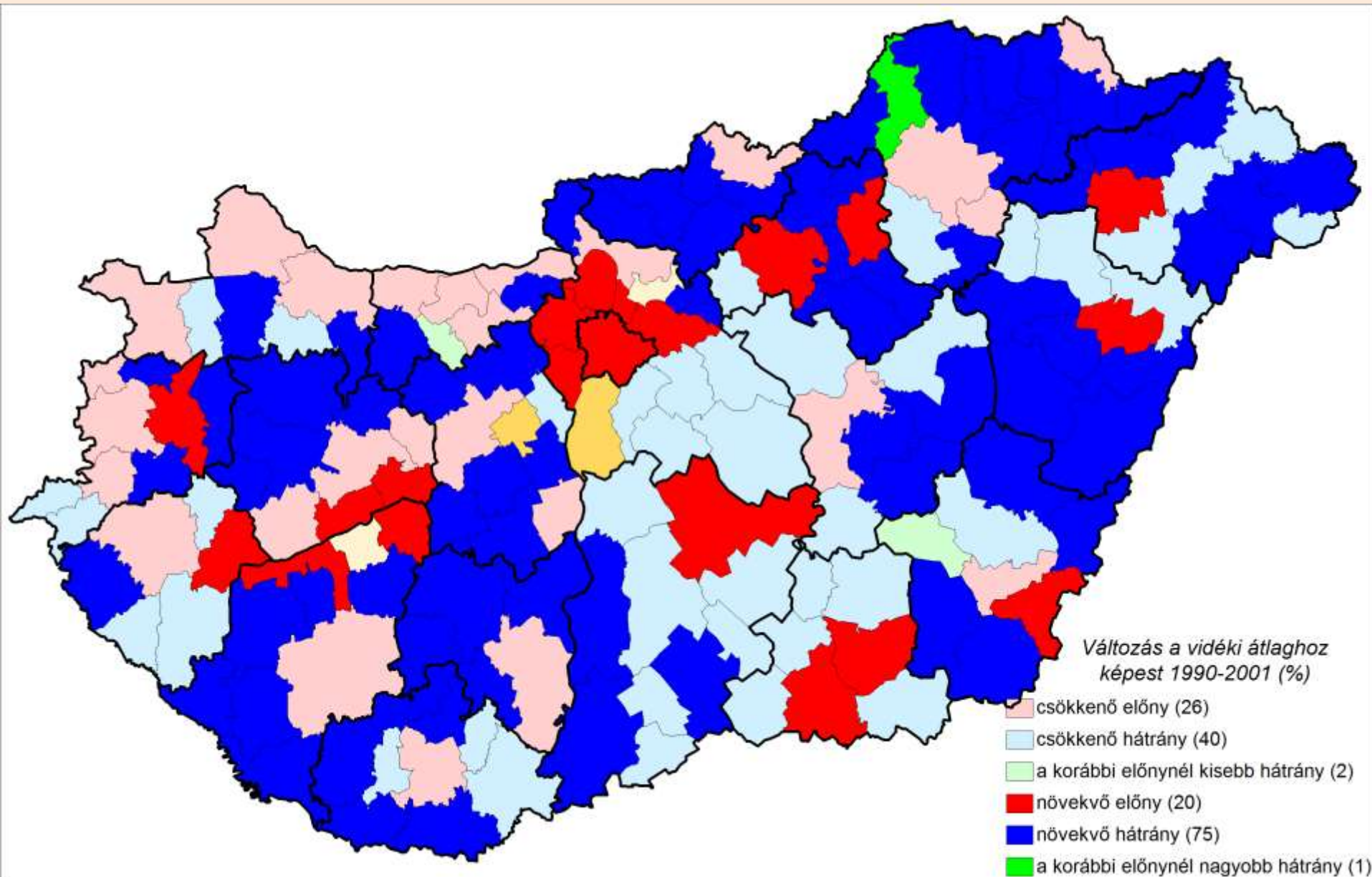
Konvergáló és divergáló települések az osztályszámok változása alapján 2001-2011

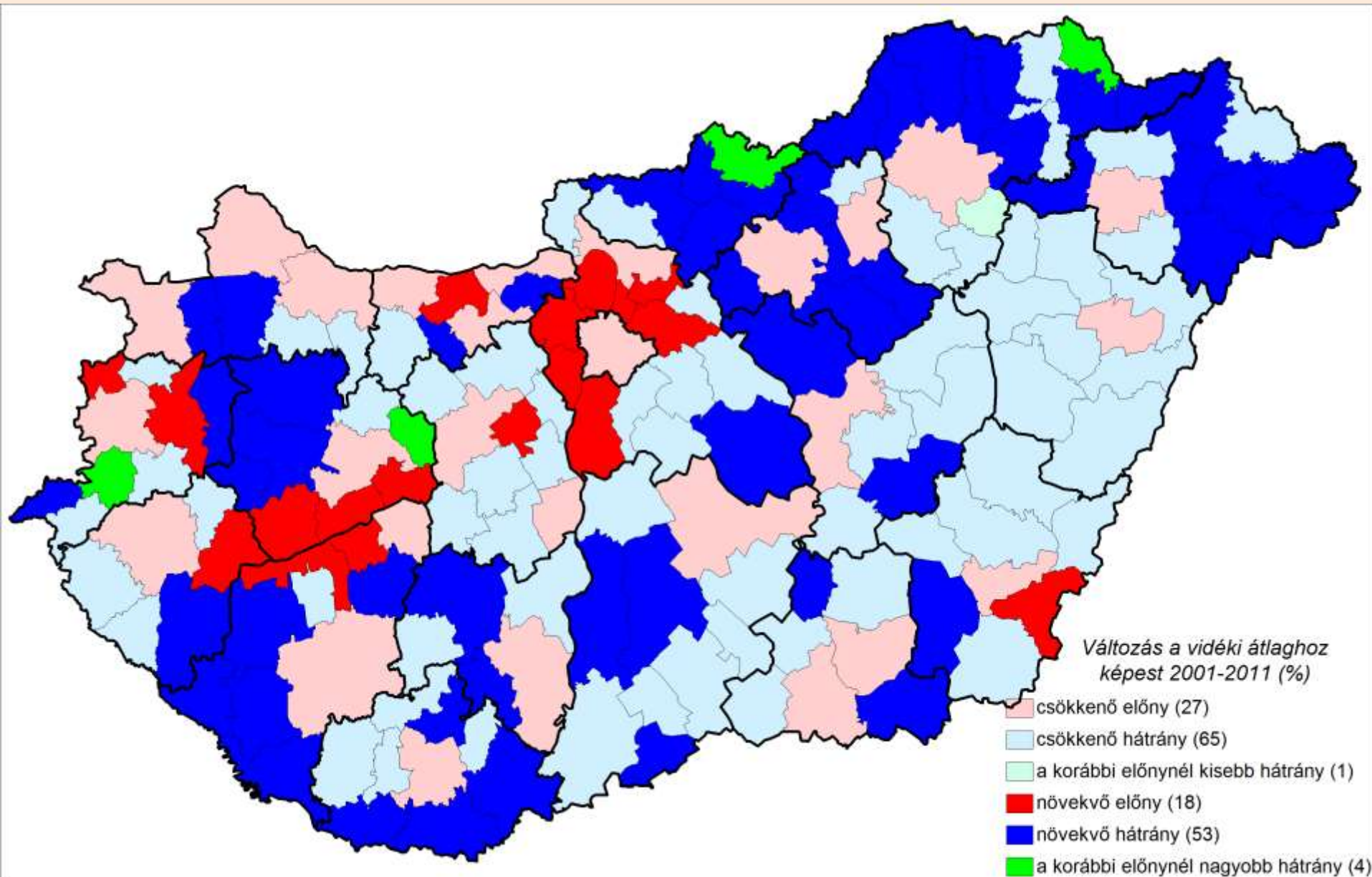
Változás a vidéki átlaghoz képest 2001-2011 (%)

csökkenő előny	(155)
csökkenő hátrány	(1679)
a korábbi hátránynál kisebb előny	(97)
a korábbi előnynél kisebb hátrány	(14)
növekvő előny	(173)
növekvő hátrány	(986)
a korábbi hátránynál nagyobb előny	(59)
a korábbi előnynél nagyobb hátrány	(13)

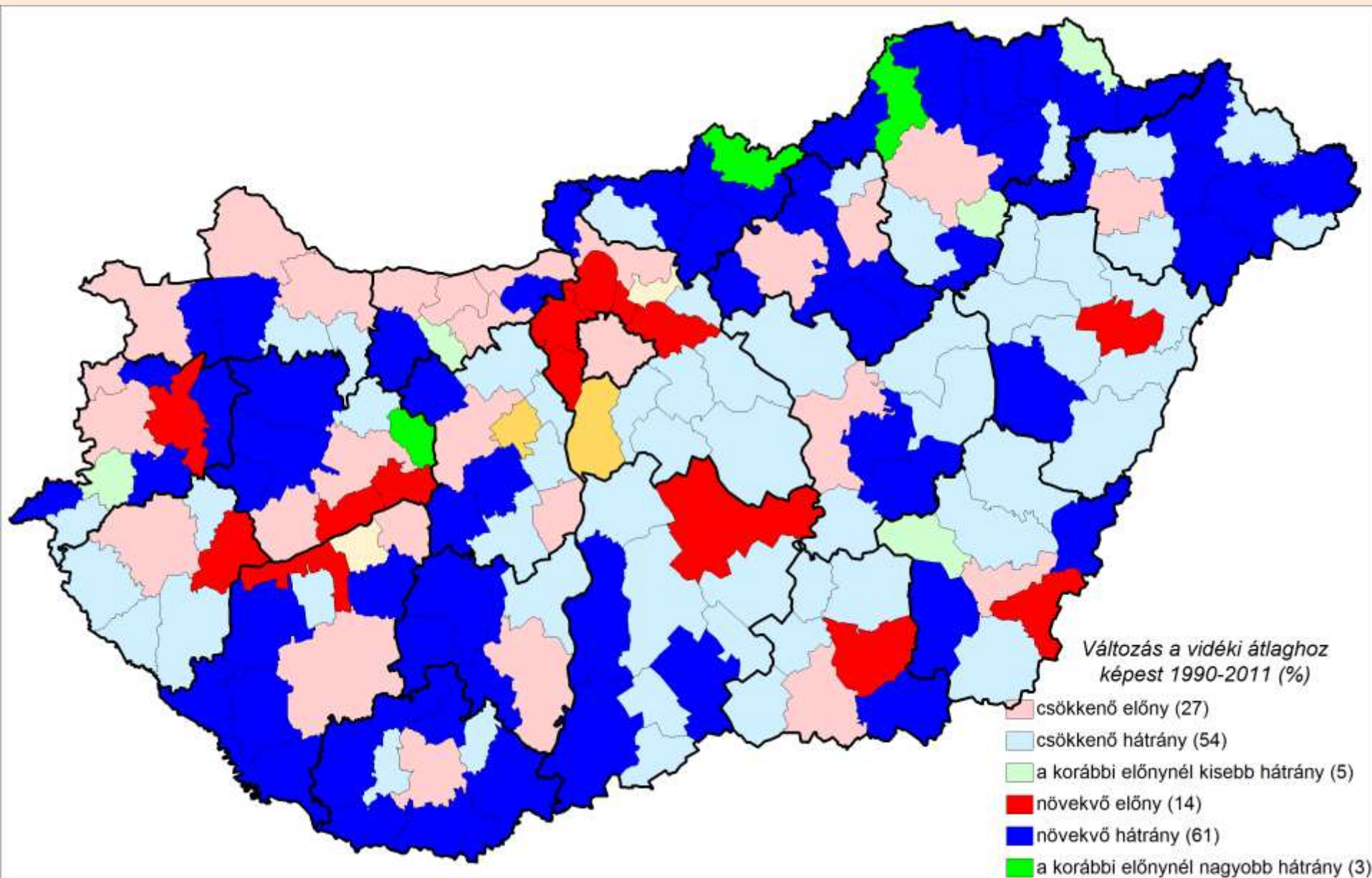
Az átlaghoz közeledő és attól távolodó térségek az osztályszám-változás alapján 1990-2001

Az átlaghoz közeledő és attól távolodó térségek az osztályszám-változás alapján 2001-2011

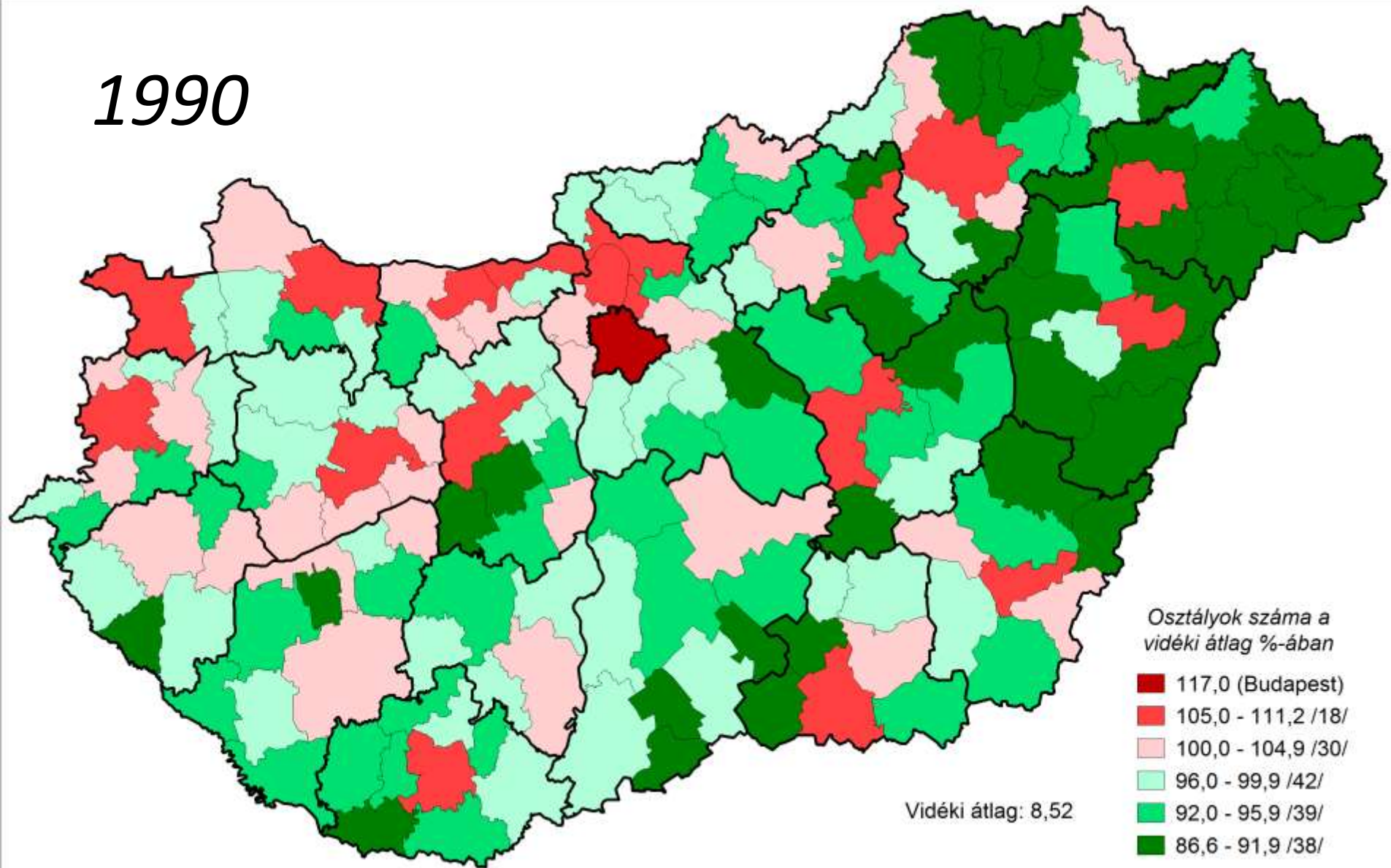

Az átlaghoz közeledő és attól távolodó térségek az osztályszám-változás alapján 1990-2011

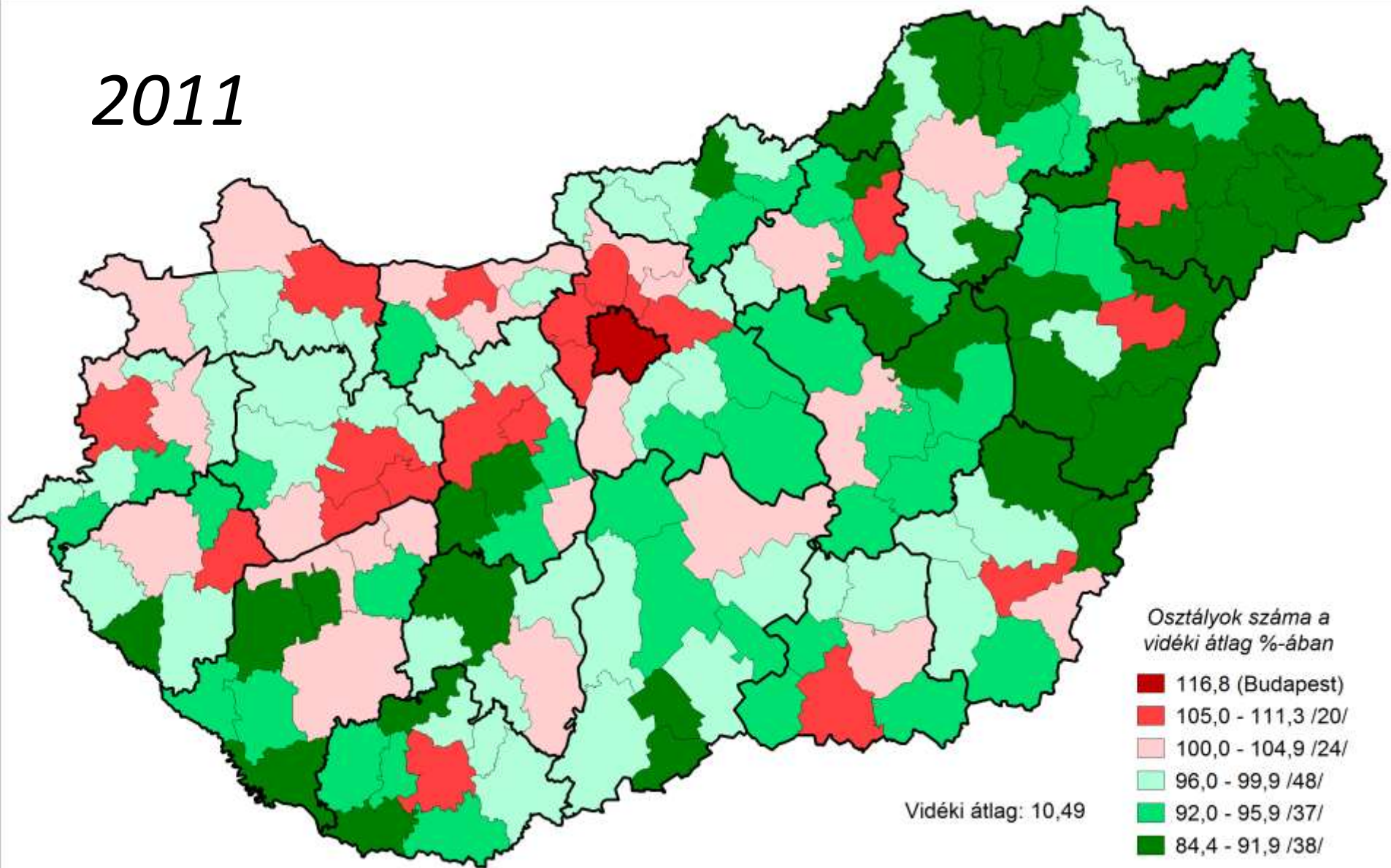
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám kistérségi különbségei

1990

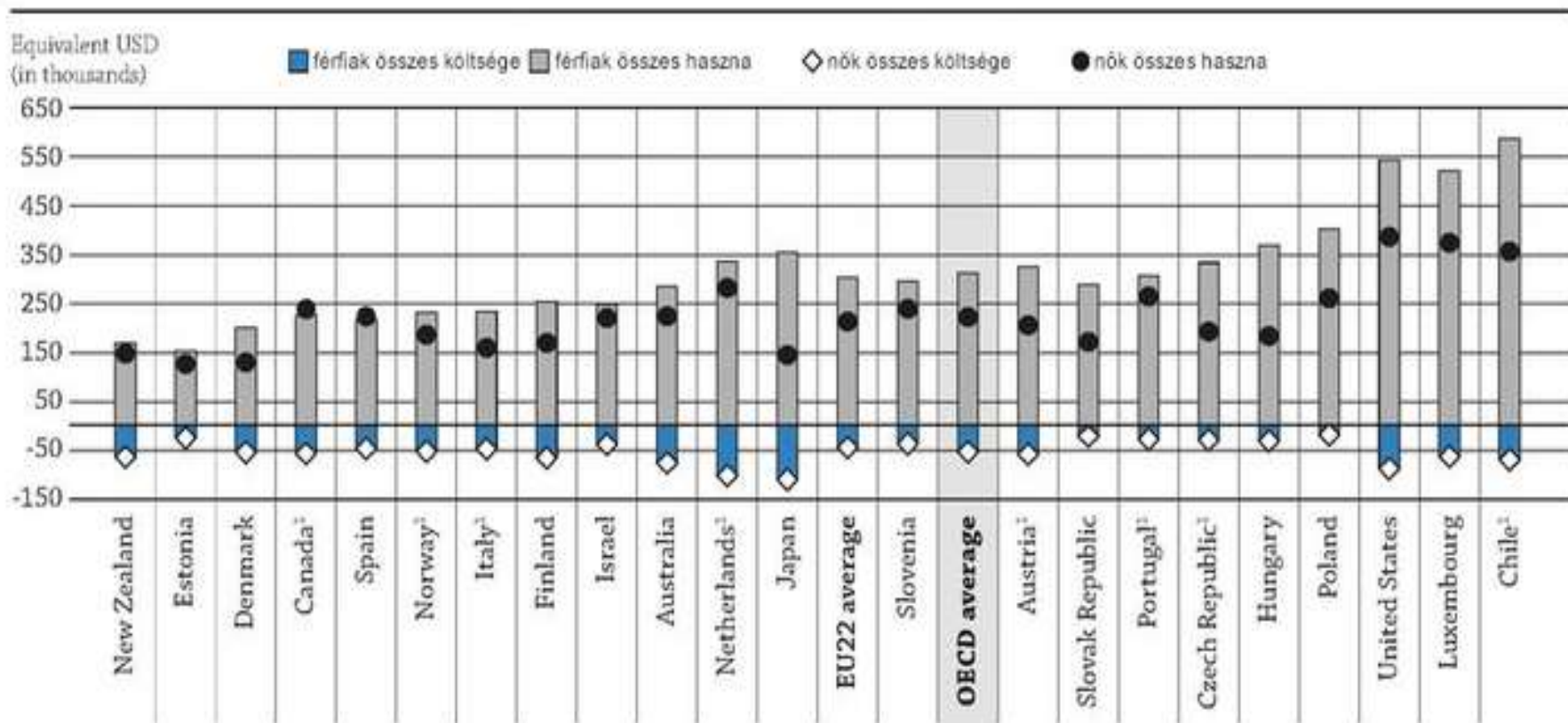
Az egy 7-X éves lakosra jutó elvégzett osztályszám kistérségi különbségei

2011

És végül: melyik a „(leg)jobb” iskolai végzettségi mutató?!

A felsőoktatásban való részvétel költségei és haszna nemek szerint (2012)
Ezer dollárban, vásárlóerő-paritáson számolva

És végül: melyik a „(leg)jobb” iskolai végzettségi mutató?!

Az iskolai végzettség különböző területi mutatóinak korrelációja az egy lakosra jutó adóköteles személyi jövedelemmel különböző területi szinteken, 1990, 2001, 2011

Térségi szint	Nulla osztálynál többet végzettek a 10-X	Legalább 8 osztályt végzettek aránya a 15-X	8 osztálynál többet végzettek aránya a 15-X	Legalább középfokú végzettséget szerettek a 18-X	Legalább érettségizettek aránya a 18-X	Diplomások aránya a 25-X	Főiskolai / BSc diplomások aránya a 25-X	Egyetemi / MSC diplomások aránya a 25-X	Elvégzett átlagos iskolai szint a 7-X
1990									
Települések	0,3681	0,7412	0,7577	0,7637	0,7094	0,6154	0,5591	0,5888	0,7797
168 kistérség	0,6412	0,8876	0,8704	0,8580	0,8232	0,7859	0,7435	0,7866	0,8890
20 megye	0,7422	0,8992	0,8940	0,8778	0,8807	0,8617	0,8384	0,8530	0,9333
Megyék Bp. nélkül	0,8008	0,8174	0,7200	0,6952	0,6060	0,5232	0,4338	0,4755	0,8015
2001									
Települések	0,3040	0,6938	0,8042	0,8055	0,7739	0,6814	0,6698	0,6170	0,8256
168 kistérség	0,5756	0,8815	0,8785	0,8732	0,8300	0,7858	0,7884	0,7607	0,8804
20 megye	0,6356	0,9153	0,9252	0,9141	0,8516	0,8214	0,8736	0,7687	0,9051
Megyék Bp. nélkül	0,7867	0,8823	0,8459	0,8252	0,6900	0,6365	0,7922	0,4362	0,8107
2011									
Települések	0,2685	0,6375	0,7936	0,8089	0,7733	0,6808	0,6817	0,5972	0,8090
168 kistérség	0,5628	0,8301	0,8584	0,8571	0,8065	0,7522	0,7560	0,7197	0,8390
20 megye	0,8163	0,8711	0,8904	0,8843	0,7995	0,7368	0,7753	0,6834	0,8346
Megyék Bp. nélkül	0,7734	0,8258	0,8214	0,8110	0,6787	0,5588	0,6568	0,4035	0,7461